

«Соборний» МАЙДАН

Міністерство культури
України

1 (67) січень-лютий 2015 р.

Національний заповідник «Глухів»

**Ігор
СБИТНИЙ**
Краєвед
г. Глухов

Зелёное убранство Глухова

В тридцатых годах XX ст. город Глухов заслуженно считался самым зелёным городом Черниговской области. Гостей, приезжавших железной дорогой (другого транспортного сообщения тогда не было), встречал уютный сквер в форме круга с красивыми клумбами, утопающими в цветах. Пассажиры ожидали легковые извозчики на фаятонах. Вокруг сквера была вымощена дорога, которая уходила в центр города. Она шла по ул. Вокзальной до арочного моста (теперь это часть Киево-Московской улицы) через живой зелёный тоннель деревьев, высаженных в четыре ряда вдоль двух красивых пе-

шеходных аллей по обе стороны дороги, где были установлены скамейки для отдыха. Здесь росли ясени и тополя, но в период цветения ни с одного из них не летел пух, что говорило о профессиональном подходе к их посадке.

Кроме этого в городе было ещё несколько скверов: Терещенко (напротив дома Терещенко), Румянцевский (ныне сквер Циганка), напротив дома Неплюева (на месте двухэтажного дома с магазином «Лимон»), сквер «Лето» (угол улиц Киево-Московской и Спартака), сквер на развилке улиц Шевченко и Озёрной. Зелёную зону дополняли два больших летних сада: один – по ул. Институтской

с летним театром на 450 мест и эстрадой; другой – на месте теперешнего стадиона, оборудованного в середине 30-х годов. В городской черте находились и большие фруктовые сады: «Трофименков», «Хоменков» (сейчас – территория санитарно-эпидемиологической станции и медучилища), «Пухов» (Эсманский шлях), «Бохана» (по ул. Путивльской), «Столбышева» и др. Сохранились сведения, что в Глухове до революции была школа, выпускавшая садоводов и рабочих для сада.

Почти в каждой глуховской усадьбе росло от 20 до 40 фруктовых деревьев, культивировались ягодники. В центре

Продолжение на стр. 2

Ограждённые молодые деревца возле Учительского института. Конец XIX ст.

Продолжение. Начало на стр. 1
города размеры усадеб составляли 20–25 соток, на окраинах (Синявка, Глинище, Усовка, Веригино) – от 50 до 70. Часто в садах сеяли траву, обкапывая лишь пристольные круги. Повесить гамак (тогда они были в моде) между яблонями в таком саду – красота!

В 30-х годах глуховские колхозы «Велетень» на Глинище (ул. Матросова), «Новая жизнь» (Родионовка), «им. Ворошилова» (теперь территория опхозна) высадили большие фруктовые сады. Тогда же был создан плодпитомник, которым руководил В. Федько, до революции работавший садовником в имении князя Кочубея (с. Ярославец). Князь посылал его в Санкт-Петербург учиться парковому и садовому искусству. Это был энтузиаст своего дела. Он организовал при питомнике школу садовников. В настоящее время территория всех этих садов застроена.

Все главные улицы города были озеленены деревьями (в основном липами и тополями). От них сейчас сохранилось лишь немного лип по ул. Спасской на отрезке от здания милиции до ветбаклаборатории. Пирамидальные тополя росли по ул. Институтской (возле института) и по ул. Эсманский шлях, но наш климат им не подходит.

О том, как раньше относились к зелёным насаждениям, можно судить по фотографиям конца XIX в. Молодёжные деревья ограждали, и не от вандалов, а от саней-розвальней. Мостовая имела немного яйцевидную форму. Зимой дорога не чистилась – снег укатывали лошади и сани. Но когда они по укатанной дороге «шли в закат», т. е. стремительно неслись в сторону,

Закладка сквера на современной площади им. Д. Бортнянского и М. Березовского

то могли билом (боковое ограждение) легко сломать молодое деревцо.

В довоенный период, да и после войны, каждое засохшее или сломанное дерево сразу же заменялось новым. Сейчас же сохранность деревьев по всем улицам составляет от 40 до 70, а в некоторых местах доходит до 0 %. Пожалуй, воспроизведением зелёного убранства улиц никто профессионально не занимается. Оказывается, что место пропавшего дерева проще заложить плиткой или заасфальтировать, чем озеленить. Так, например, при газификации предместья Веригино для прокладки воздушной линии были уничтожены все вербы на участке от Киевских ворот до ул. Матросова. В конечном итоге газовики проложили подземку, а посадить молодые деревья на месте вырезанных никто не подумал. Глядя на поломан-

ные молодые дубки возле водоканала, на липки возле музея С.А. Ковпака, невольно задаёшь себе вопрос: «Наказали за это хоть одного «шутника?». В пятидесятых годах находили и наказывали.

Деревья, которые когда-то создавали живой тоннель в районе железнодорожного вокзала, засохли (по возрасту), а как бы было хорошо восстановить эти аллеи, чтобы Глухов вновь стали называть самым зелёным городом Сумщины!

Сейчас идёт новый сезон весеннего озеленения. Учитывая недостаток бюджетных средств, можно обратиться к населению, молодёжи оказать посильную помощь в этой акции. Я и сейчас помню три каштана, посаженные мною в сквере возле железнодорожного вокзала во время субботника в 1961 году. Если бываю там, обязательно подхожу к этим деревьям, и на душе становится светлее...

Олена ОНОПРИЄНКО

Головний зберігач фондів
Глухівського міського
краєзнавчого музею

З історії одного листа

Якщо люди збираються разом, обов'язково має щось відбутися. Тут відсутня будь-яка містика. Все йдеться так, як йдеться. І перш, ніж говорити про знайдений лист колишньої директорки Глухівського музею К.М. Костелової, хочеться нагадати історію його виникнення.

Добре відомо всім, що фондова колекція Глухівського міського краєзнавчого музею бере свій початок з вересня 1902 року, коли вдова голови Ніжинського повітового суду

М.В. Шугурова передала Глухівському земству бібліотеку, колекцію гравюр і документів з історії краю. Частина своїх колекцій передали до музею інші меценати: Александровичі, Амосови, Дорошенки, Люті, Міклашевські, Неплюєви, Скоропадські, Терещенки.

У довоєнний час фондова колекція була однією з найбагатших в Україні. Нас же цікавить більше період післявоєнний, коли після звільнення міста від німецько-фашистських загарбників стало налагоджуватись

мирне життя.

Як тільки у Глухові відновилася радянська влада, директор музею П.С. Прокопенко направився до райвиконкому, щоб доповісти про діяльність свого закладу під час окупації. Невдовзі він потрапив до лікарні, а музей спеціально призначеній комісії передавала вже його донька Раїса. Перевіркою була встановлена наявність майже всіх експонатів. Збитки за тодішнім курсом становили 31300 крб. Крім того, вартість відбудови

пошкодженого приміщення складала 44000 крб. Згодом директором музею стала К.М. Костелова. Тут слід сказати кілька слів про героїню розповіді.

Ксенія Михайлівна Костелова народилася 26 лютого 1908 р. с. Князево Путивльського району Сумської області. У 1932 р. вона закінчила робфак при Глухівському сільгоспінституті, з 1934 р. працювала у Глухівському державному архіві НКВД, Велику Вітчизняну війну зустріла на посаді директора архіву. З 15 січня 1942 р. Ксенія Михайлівна у званні рядової кулеметниці знаходилася в рядах партизан-ковпаківців. «Перше бойове хрещення одержала в бою біля Землянської Гуті. Тоді наш кулемет добре попрацював, партизанськими трофеями став обоз боеприпасів», – згадувала пізніше партизанка. Крім того вона виконувала і інші доручення командування, ходила в розвідку.

У лютому 1942 р. виникла необхідність привезти відлісника Новослобідського лісництва Путивльського району Георгія Замули радіолампи і батареї для партизанської радії. Ковпак доручив це завдання К.М. Костеловій. З нею він послав відважного юного партизана Мишу Семенистого. Коли вони повернулися з виконанням завданням, радощам партизанів не було меж. Таких випадків партизанського життя можна привести безліч.

Нелегкими стежками пройшла Ксенія Михайлівна війну. Вона була учасницею нерівного бою під Веселим, партизанського параду, запеклого бою в Дубовичах, з 15 січня 1942 р. по 21 квітня 1943 р. знаходилася у діючому партизанському загоні, з 22 квітня 1943 р. по 29 квітня 1943 р. – у шпиталі. Вибула із загону за станом здоров'я.

Після війни К.М. Костелова повернулася до рідного Глухова, у 1946 р. стала директором міського краєзнавчого музею. На цій посаді колишня партизанка пропрацювала 8 років, водночас була членом ревізійної комісії Сумського обкому КП(б)У. Яку б роботу не доручали виконувати Ксенії Михайлівні, вона завжди відповідально ставилася до своїх обов'язків і цього вимагала від інших. Персональна пенсіонерка обласного значення, незважаючи на похилий вік, вела активну патріотично-виховну роботу серед молоді. К.М. Костелова померла 18 жовтня 1982 р.

У директорки музею не склалися стосунки з керівництвом міста. Звільнити з посади заслужену партизанку виявилось не так просто, тому був створений прецедент для ліквідації всього закладу. Офіційні ж документи цю ситуацію коментують по-іншому: у післявоєнний період музейна

експозиція не відповідала вимогам тодішньої ідеології.

Відповідно до наказу Міністерства культури УРСР від 21.05.1954 р. № 478 була припинена діяльність Глухівського краєзнавчого музею як такого, що не має належних фондів для створення експозицій і не відповідає, у зв'язку з цим, зростаючим потребам населення. Акти комісії після передачі фондів, майна та обладнання музею, затверджені обласним управлінням культури, повинні були надійти до міністерства не пізніше 5 червня 1954 р. Згідно з розпорядженням виконкому Сумської обласної ради депутатів трудящих № 186-р від 31.05.1954 р. фонди, інвентар, обладнання та бібліотеку Глухівського краєзнавчого музею було передано Сумському краєзнавчому музею і розподілено між краєзнавчим та художнім музеями, а приміщення – Глухівській районній бібліотеці.

З часом глухівчани зібрали нову музейну колекцію. На її основі у листопаді 1973 р. був відкритий музей на громадських засадах.

Нещодавно до рук працівників Глухівського міського краєзнавчого музею потрапив лист К.М. Костелової, у якому вона зверталася до першого секретаря Глухівського РК КПУ з проханням допомогти повернути вивезені музейні експонати. Чи отримав адресат це клопотання – наразі установити важко, адже листа випадково було знайдено схованим в одному з музейних експонатів (кріслі).

Текст звернення подається мовою оригіналу зі збереженням стилістичних, орфографічних і пунктуаційних особливостей.

«Я бывший директор Глуховского краеведческого музея проработавшая директором восемь лет Костелова Ксения Михайловна в связи с открытием в Глухове нового краеведческого музея докладываю Вам о том, что наш музей был закрыт 22 июня 1954 года, все имеющие экспонаты музея, документы и картотека на общую сумму 1 млн. 500 тыс. рублей были переданы в Сумской областной краеведческий музей.

Передача происходила в присутствии членов комиссии:

Председатель – Долгих работник обласного отдела культуры

Члены – Сивирин директор Путивльского музея

Волосович А.Т. бывший бухгалтер типографи.

К.М. Костелова

В присутствии директора Сумского краеведческого музея, а также работников Глуховского музея Радченко Е.А., Прокопенко П.С.

Среди экспонатов были переданы:

1. Из зала доисторического периода – кости мамонта, древняя посуда, предметы общего обихода и др.

2. Из зала крепостного права – орудия труда и быта крепостных крестьян, манікен крестьянина и крестьянки, глуховский герб, голова Румянцева, старинные сабли, козачье седло и др.

3. Из зала Кочубея – столы, кресло, диваны. Французский гобелен (ковер), посуда Миклашевского, чернильный прибор в малахитовой оправе, гравированная трубка «Кальян» и др.

4. Из зала революции – фотографии, документы тех времен.

5. Из зала Великой Отечественной войны – много документов, фотографий, а также бюст Ковпака и Руднева.

Все экспонаты и документы были погружены в вагон и отправлены в Сумы.

Я как старый краевед и персональный пенсионер прошу Вашего ходотайства об возврате части экспонатов и документов для Глуховского музея.

Подпись – Костелова».

Ксенія Михайлівна, шануючи минуле і турбуючись про майбутнє, вважала, що музей з його унікальною колекцією є головним надбанням, що нам дісталось від старшого покоління, яке треба зберегти для нащадків.

Три небольшие, мрачные и холодные комнаты, отведенные в помещении харьковского университета, составляют в настоящее время убогое хранилище оставленного нам временем драгоценного богатства документов по внутренней и бытовой истории Малороссии XVIII века. Более двадцати тысяч дел, едва приведенных в кое-какой порядок, смотрят, придавленные пылью, с высоты своих полок и ждут с нетерпением исследователей... Но к большому сожалению всех, интересующихся историей нашей родины, исследователей, способных отряхнуть пыль веков от древних хартий и правдиво передать их содержание, до сих пор не является, не считая двух-трёх лиц, официально приближенных к архиву. Причины этого явления кроются, по нашему мнению, как в неудовлетворительном устройстве архива, так ещё более в прискорбном отсутствии у местных учёных любви к изучению своего края в историко-юридическом и экономическом отношениях, для чего архив Малороссийской Коллегии представляет богатый материал. Не имея ввиду вдаваться здесь в изложение причин как означенного явления, так и того обстоятельства, что отведенные университетом три комнаты более напоминают собой тёмный и холодный сарай, годный для хранения старой мебели, чем исторически ценных бумаг, – я приведу здесь несколько, хотя и отрывочных, но очень интересных данных о прошлой судьбе архива и невзгодах, им перенесенных. Предлагаемые в этой заметке сведения имеют даже некоторый поучительный характер: лица и учреждения, на совести и обязанности которых лежат заботы о преуспевании русской исторической науки, узрят отсюда, как они упорно в отношении хранения памятников старины продолжают преступление своих малообразованных предков прошлого столетия.

Печально настоящее архива Малороссийской Коллегии, но ещё печальнее его прошлое, известное нам в общих чертах с 1739 г., т. е. почти за всё время существования архива, главная часть которого состоит именно из дел бывшей от 1722–1727 гг. Малороссийской Коллегии, из дел бывшей затем Войсковой Генеральной Канцелярии и, наконец, дел второй по времени Малороссийской Коллегии, возникшей после падения К. Разумовского.

Нам ничего не известно, где и как содержался архив центрального управления Малороссией до самого 1739 г., но в этом году мы в первый раз узнаём, что

Скорбный лист архива Малороссийской коллегии (Журнал «Киевская старина», № 2, 1889 г.)

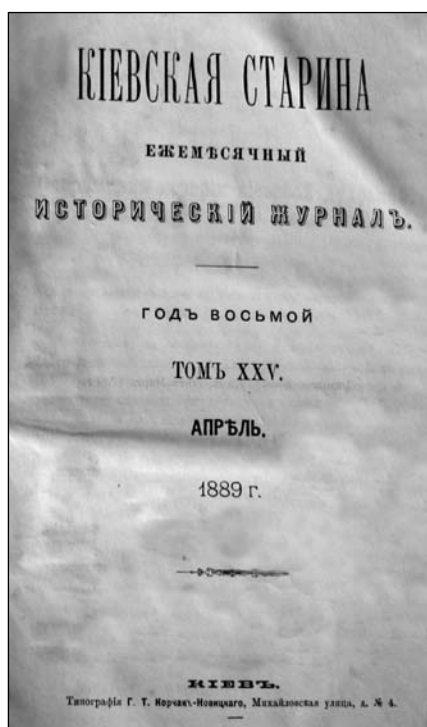
он переведён в дом генерального есаула Мануйловича. Случился этот перевод архива по той причине, что «каменицы» означенного есаула стояли пустыми за выездом из Глухова квартировавшего в них члена Войсковой Генеральной Канцелярии князя Щербатова. Нужно заметить при этом, что после отъезда кн. Щербатова квартира его некоторое время оставалась свободною и охранялась караулом на случай приезда каких-нибудь важных чинов, но после перевода в неё архива караул сняли, в силу чего помещение, занятое архивом, было отдано на произвол судьбы. Судьба оказалась жестокосердечной: началось дело с того, что солдаты, стоявшие квартирами вблизи архива, стали по ночам разбирать и растаскивать окружавшие его заборы и были в этом настолько смелы, что угрожали тем же самому архиву. Войсковая Генеральная Канцелярия, убоявшись, чтобы бумаги архива не разделили печальной судьбы заборов, снова потребовала караул от глуховского коменданта, но, увы, к 1740 году ограда с двух сторон уже была совершенно разобрана, а оставшийся со стороны Мостовой улицы забор завалился сам, не дождавшись участи своих товарищей, и помещение архива, ничем не огороженное, сиротливо выглядело среди Глухова. Такова была обстановка архива снаружи, но ещё хуже шло дело внутри: в мае 1740 г., узнаём мы из одного доношения, половина крыши «каменицы», вследствие обветшалости каменной трубы, упавшей на крышу, совсем завалилась, и половина помещения вместе с содержавшимися там делами была отдана на распоряжение глуховских дождей и ветров. Но мы скрыли бы часть горькой правды, если бы не упомянули здесь, что уже до этого обвала крыши бумагам архива не раз приходилось знакомиться с дождями, бурей и непогодой, так как за ветхостью всего строения двери, окна его не имели самых обыкновенных запоров, почему дождь через них набивал внутрь, производя сырость, порчу, а часто и невозвратимую гибель документов. Випиющее состояние хранилища дел Войсковой Генеральной Канцелярии в этих развалинах без крыши, труб и окон обратило, наконец, на себя внимание Войсковой Генеральной Канцелярии и она обязала «под жесточайшим штрафом» нового владельца «каменицы» бунчу-

кового товарища Пироцкого исправить крышу, трубу и прочее в течение месяца – к 27 июня 1747 г., когда его сложили в каменной колокольне Михайловской церкви, где многие дела по тесноте и непригодности помещения пришли в порчу и беспорядок.

Посмотрим теперь, каков был внутренний распорядок архива и чем в нём занимались в описываемое нами время. Сколько можно догадываться, до 1739 г. порядки в принятии и хранении дел в архиве далеко не были образцовыми, ибо вскоре после перевода его в новое помещение ген. м. Шипов с присутствующими в Генеральной Канцелярии членами приказал произвести тщательный разбор дел архива по роду и предмету содержания и расположить их в хронологическом порядке. Причиной этому распоряжению Шипова послужили частые затруднения, возникавшие по челобитчским, исковым и другим делам и происходившие как от беспорядочного содержания дел с одной стороны, так и от неопытности в разборе их случайно определёнными канцеляристами с другой. В виду указанных недостатков г. м. Шипов приказом своим от 1739 г. постановил: поручить разбор дел и завешивание архивом канцеляристу Андрею Лишню, дав ему в помощь 25 канцеляристов, а высший над всеми надзор поручить достойному бунчуковому товарищу, но так как в последствии такого не оказалось в наличности, то «смотрение» за архивом было поручено какому-то поручику. Задача разбора в настоящем случае понималась довольно узко, ибо она касалась челобитческих дел и состояла в том, что по ним составлялся подробный экстракт с отметками в нём, чьё дело, когда и с кем начато, производится ли оно или уже окончено. Кроме этой работы по существу, на обязанности канцеляристов лежало наблюдение также за сохранностью самих документов – порченные и прогнившие подклеивались, исправлялись и подшивались. Для такового разбора архива, как мы уже сказали, Шипов командировал 25 канцеляристов, но по обычному порядку вещей их являлось всего 9, между тем как по доношению Андрея Лишнего возложенной на него работы и при 20 чел. нельзя было скоро исполнить. Для пополнения недостающих решено было

обратиться к полковым канцеляриям, но прислали ли последние на помощь своих канцеляристов и доведен ли был разбор архива до желанного конца, нам неизвестно, ибо здесь наши сведения прерываются до конца самого 1780 г., когда известным гр. Румянцевым было возбуждено дело о причинах гибели и погнотения некоторых частей генеральной описи Малороссии и других исторических документов. Заметим однако, что хотя время от 1740–1780-х годов и представляется довольно тёмным в истории архива, тем не менее показания архивариуса Кедровского, привлечённого к суду за нерадение в своих обязанностях, проливают некоторый свет на это глухое время и позволяют нам в общих чертах изобразить судьбу архива за эти четыре десятилетия. Но прежде чем перейти к интересному следствию над архивариусом Кедровским, мы упоминаем сначала об одном сенатском указе, вызванном дурным состоянием архивов во всей России вообще и имевшим несомненное влияние на содержание полковых и Войсковой Генеральной Канцелярии архивов в частности.

В 1768 г. генерал-прокурор Вяземский, усмотрев из многих к нему доношений о беспорядках в отношении содержания архивов, от чего, по его словам, мог произойти немалый вред для общества, сделал доклад об этих беспорядках Сенату, и последний своим указом от 28 мая 1768 г. приказал всем присутственным местам, и в том числе Малороссийской Коллегии, чтобы в архивариусы были избираемы люди трезвые, в пороках и пристрастиях неприличившиеся, чтобы архивы ежегодно были прилежно и внимательно осматриваемы самими начальниками присутственных мест, и, наконец, чтобы за обнаруженные неисправности подвергать архивариусов приличному для каждого случая штрафу. Этот указ, более чем своевременный, был разослан в Малороссии во все полки, суды и магистраты и какое имел значение можно видеть из следующего примера черниговской полковой канцелярии. Через несколько времени после получения сенатского указа и очевидно за его силою упомянутая канцелярия сообщила Малороссийской Коллегии, что находящееся при ней под архивом каменное строение пришло в великое повреждение: стены потрескались, образовались большие скважины, вследствие чего крыша упала и вход в помещение архива сделался опасным. В виду этого разрушения черниговская канцелярия просила Малороссийскую Коллегию прислать ей архитектора для освидетельствования архива; коллегия распорядилась, как того требовала

черниговская канцелярия, но архитектор по неизвестным для нас причинам не выехал, архив завалился, образовалась течь и в 1771 г. черниговская канцелярия снова повторила свою просьбу. Этого примера, я полагаю, достаточно, чтобы иметь понятие, в каком состоянии находились полковые архивы, если в лучшем городе Чернигове помещение архива в течение нескольких лет находилось в полуразрушенном состоянии.

Возвращаемся теперь к возбуждённому гр. Румянцевым делу о судебном преследовании архивариуса Кедровского и к заботам Румянцева вообще о хранении дел и содержании архивов в Малороссии.

26 марта 1780 г. на имя члена Малороссийской Коллегии М. Туманского был дан Румянцевым указ, в котором правитель Малороссии, напомнив, что ещё 17 февраля 1778 г. им было приказано «определить одного из господ членов и надобного числа канцеляристов для освидетельствования архива, собрания, приведения в совершенный порядок и сочинения описей», сожалел, что до сих пор почти ничего не сделано по этому приказу, и определил вновь второго члена Коллегии М. Туманского, дабы «в генеральный архив и во всех подведомственных Коллегии местах хранимые дела в Коллегии были приведены в порядок». По справке в Коллегии выяснилось, что в 1778 г. для разбора архива был назначен именно М. Туманский, заменённый за его отсутствием другим членом Коллегии Козельским; тогда же в 1778 г. во все полковые канцелярии, магистраты и прочие

присутственные места даны были указы, дабы публичные дела были принимаемы в них и хранимы за описями, но точной силе законов. После непродолжительной деятельности в архиве Козельский заболел и на его место был назначен надворный советник Туманский, однофамилец М. Туманского, назначенного ему в помощь указом 26 марта 1780 г. Определяя Козельского к разбору архива, Малороссийская Коллегия потребовала от него прежде всего представить рапорт о состоянии знаменитой генеральной описи для доклада о ней Румянцеву; но Козельский, по показанию архивариуса Адамовича, успел до своей болезни освидетельствовать всего несколько сотен миргородского полка и после его ухода дальнейший приём генеральной описи от сменённого архивариуса Кедровского и освидетельствование ее производил заместитель последнего Адамович.

К 1780 р. Адамовичу удалось привести генеральную опись в более или менее «совершенный», как он выразился, порядок и представить две книги ее реестров на рассмотрение гг. Туманских. Последние, однако, нашли реестры не вполне «совершенными» на том основании, «что в оных книгах заглавий с показанием, по чьему повелению, в котором году та ген. опись начата, по какой год продолжалась и в архив отдана, не учинено», а посему возвратили Адамовичу для восполнения. Сколько можно теперь догадываться, «2 книги реестров», составленные архивариусом, не могли отличаться большою полнотою или подробностью, ибо монументальный труд генерального описания Малороссии занимал, как мы увидим впоследствии, половину всего помещения архива. Он заключал в себе массу фолиантов: ведомостей, крепостных грамот, статистических таблиц и пр., совершенно неописанных, а потому едва ли возможно было ожидать от Адамовича большой полноты в реестрах ген. описи. Получив в 1780 г. от Адамовича реестры, гг. Туманские начали разбор архива с пересмотра Высочайших грамот указов, гетманских универсалов, приговоров и пр. дел первостепенной важности. Каждую осматриваемую грамоту Адамович, при помощи командированных ему 10 чел. канцеляристов, должен был, свершивши со старой описью, провесить, просушить, если нужно, то подклеить и занести в новую опись, так как старая оказалась негодной, за невозможностью делать в ней необходимые в каждом деле пометки.

Продолжение в следующем номере

*Подготовила к печати
Маргарита Мельник*

**Юлія
ШИШКІНА**
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Закінчення.

Початок у номерах 4-6 (64-66) 2014 р.

Трьох-Анастасіївська церква збудована у 1893 р. братами Терещенками. Церква кам'яна, п'ятиглава, із позолоченими куполами та дзвіницею, розташованою на самій церкві. У храмі три престоли: головний – на честь Св. Мучениці Анастасії; бічні – на честь Св. Великомученика Артемія (праворуч), на честь Св. Преподобної матері Єфросинії (ліворуч). За штатом при церкві були священник, диякон, псаломщик, які отримували від казни платню 10 крб. 77 коп. на рік.

У 1911 р. прибутки приходу складали 436 крб. Недоторканий капітал (40000 крб.) знаходився в трьох білетах, покладених до Державного Банку під відсотки на «вічний час», з якого священник отримував 800 крб. на рік, диякон – 300 крб., псаломщик – 240 крб. Відсоток з 4000 крб., покладених на «вічний час» А.Я. Терещенком до Глухівського Громадського банку, та з капіталу у розмірі 100 крб., покладеного на причт Голубовскою, складав 232 крб. 72 коп. Щорічно причт отримував 99 крб. від Глухівської міської управи за землю, що відійшла у власність міста, 4 % білет Державного казначейства у розмірі 50 крб., пожертвований В.М. Кармазіним.

При церкві знаходилось 2 десятини 240 кв. сажнів присадибної землі, 34 дес. 888 кв. сажнів під засів, 4 дес. 444 кв. сажнів сінокошу у 3-х верстах від церкви. Середній прибуток від

Парафіяльне життя Глухова початку ХХ ст.

землі складав 230 крб. на рік.

Будинок для церковнослужителів, збудований міщанками Євдокією Стеслявською та Варварою Логичевою, був кам'яним, одноповерховим. Також при церкві знаходився одноповерховий цегляний будинок для школи. Приписаних до церкви каплиць не існувало. Копії з метричних книг та сповідальні розписи зберігались з 1815 р.

Старостою при церкві був дворянин Порфирій Михайлович Мальченко, настоятелем – протоієрей Герасим Пилюпович Смоличев (1859 р. н.). Він мав 40 десятин землі, закінчив Чернігівську духовну семінарію, був одружений з Ганною Олександрівною, виховував 2-х дітей.

Приход Трьох-Анастасіївської церкви

Соціальний стан	Буд.	Чол.	Жін.
с. Нова Гребля	73	194	224
м. Глухів	71	242	246
духовних	3	8	7
дворян	3	16	29
міщан	43	198	181
селян	95	214	253
всього:	144	436	470

У 1780 р. коштом прихожан була збудована кам'яна **Трьох-Святительська церква**. Дзвіницю прибудували дещо пізніше. Церква була теплою, з трьома круглими печами, мала один престол на честь Трьох Святителів: Василя Великого, Григорія Богослова та Іоана Златоуста. По штату при церкві служили священник та

псаломщик, які не отримували жалування від казни. У 1911 р. церковний прибуток складав більш ніж 300 крб., за «требоправлення» було отримано приблизно 250 крб. та 44 крб. 23 коп. відсотків з суми у 1100 крб. При церкві малося $\frac{3}{4}$ десятини родючої присадибної землі, яка приносила прибутку 20 крб. на рік.

У власності церкви знаходилось два будинки, збудованих у 1884 та 1894 рр. на пожертви прихожан та родини Терещенків, які потребували капітального ремонту. При квартирах священника та псаломщика було два дерев'яних сараї та два дровника. У південно-східному куті погосту біля огорожі знаходилась дерев'яна, обкладена цеглою, лавка-комора. Також на території церковного двору стояла дерев'яна караульня. Копії з метричних книг зберігались з 1780 р., сповідальні розписи – з 1815 р.

На території приходу знаходились міське приходське училище та ремісниче училище. Старостою при церкві значився міщанин Григорій Михайлович Козлов, настоятелем – протоієрей Федір Петрович Костенецький, 1846 р. н. У 1869 р. він закінчив Чернігівську духовну семінарію. Мав дружину Варвару Єпіфанівну, 1856 р. н., виховував 5-х дітей.

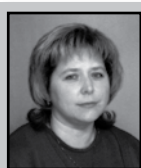
Приход Трьох-Святительської церкви

Соціальний стан	Буд.	Чол.	Жін.
духовні	2	6	8
дворяни та почесні громадяни	19	43	40
міщани та купці	68	170	206
козаки, селяни та військові	111	326	378
іновірці	8	24	28
інославці	2	5	4
всього:	210	574	664

Отже, опрацьований архівний матеріал дозволяє на прикладі парафіяльного устрою м. Глухова певним чином реконструювати типову для тодішньої Російської імперії систему церковного-приходського облаштування міст початку ХХ ст., здійснити опис архітектурних особливостей церковних будівель, охарактеризувати освітню діяльність парафії, провести кількісний аналіз приходу за соціальною та статвою ознаками та визначити місце церкви у громадському житті міста.

Трьохсвятська церква у Глухові. 1930-ті роки

Ірина
МОШИКУчений секретар
Національного
заповідника «Глухів»

Молченський монастир у роки антирелігійної кампанії

Антирелігійна кампанія в Україні. 1920-ті роки

Відгомоном революційних змагань 1917–1920-х років стала антирелігійна кампанія, направлена на знищення церков, дзвіниць та монастирських комплексів. Путивльський Молченський монастир не став винятком в цій демонічній вакханалії.

Завідувач Глухівського округового музею Я. Морачевський, відвідавши Молченський монастир влітку 1928 р., був вражений станом святині. Після широкого розголосу краєзнавцем цього факту за підтримки Київського інспектора охорони пам'яток культури, професора Ф.Л. Ернста з'являється лист народного комісаріату освіти від 01.12.1928 р. до Глухівського окружного виконавчого комітету та Українського археологічного комітету «Про занедбаність пам'яників культури в м. Путивлі». З листа дізнаємося про технічний стан монастиря, який упродовж кількох років із процвітаючої обителі перетворився на купу занедбаних споруд: «1. В Молченському колишньому монастирі збільшуються щілини, всередині зібгані залізні скріплення. В нижньому ярусі (тепла церква) багато культового майна, уламків дерев'яних та металевих прикрас, фарбованих кахлів, уборів та ін.. Все лежить грубим шаром на підлозі у вогкості та цвілі. 2. У дзвіниці в поверсі дзвонів залишився годинник (залізний), уламки якого лежать на підлозі. Знадвору під вікнами випадають кахлі з фарбованими ліпними орнаментами. Фарби осипаються. Між дзвіницею і колишньою трапезною лежить датований дзвін. 3. Старий мур із бійницями та баштою нахилився на вулицю, має щілину. Місцеві мешканці беруть з-під стіни глину, що надто сприяє руйнації пам'ятки. 4. Без усякої охорони від розкрадання знаходяться фундамент «терема Ярославни», курган князя Ігоря та стара капличка на ньому».

Влітку 1929 р. було проведено обстеження монастирських споруд комісією у складі того ж таки завідувача Глухівського округового музею Я.М. Морачевського, завідувача Путивльського музею П.М. Коренева та техника М.Д. Калугіна. У акті технічного стану, складеного комісією, зазначалося наступне: «Молченський монастир в м. Путивлі має видатну історично-художню цінність як пам'ятник архітектури часів Івана Грозного (частина кріпосних стін і частина головної церкви),

як і інші будівлі XVII ст. Знаходяться вони в такому стані: 1. Головна церква часів Івана Грозного з пізнішою прибудовою поч. XVII ст. після пожежі має дефекти: надприбудовою коробні зводи збереглися тільки частково, інша частина прибудови зараз має тільки стіни, які руйнуються від негоди, тому притвор перед головним входом до церкви повністю відкритий і таким чином теж знаходиться під впливом кліматичних умов. 2. Розпис по обидва боки дверей в притворі зник, залишилися тільки ледь помітні сліди. 3. Простінок в притворі, де було два вікна, зовсім розвалюється і потребує негайної реставрації. 4. В головному приділі (колишня церква Різдва Богородиці) немає рам у вікнах. 5. В лівому приділі (колишня церква Зосими і Савватія) немає однієї рами, а в інших рамах немає скла. 6. Дзвіниця того ж часу, що і головна церква з чавунними глазурованими різцями, потребує ремонту одного просвіту, а також покриття невеликої частини даху. 7. Належить додати, що сторож, який доглядає за монастирем, є, але неоплачуваний (колишній монах, який доглядає монастир за те, що йому надається помешкання для житла)».

Для покращення стану соборної церкви та її охорони пропонувалися наступні заходи: «1. Закласти з правої сторони перед головним входом простінок, який відсутній, щоб таким чином завадити руйнації притвору від негоди. 2. Засклити рами в лівому приділі. 3. Скрізь, де немає рам, вставити в вікна, в крайньому разі, дерев'яні

щити. Для поступу світла в деякі вікна вставити рами зі склом. 4. Просити районний виконавчий комітет видати наказ про заборону видобутку глини з-під стін монастиря. 5. Прибрати сміття, бруд і каміння в приміщенні головної церкви. 6. Винайняти для охорони сторожа».

Не було нічого дивного у тому, що на проведення визначених актом робіт не знайшлося навіть мінімальних коштів. Щоб хоч якось запобігти руйнації видатної пам'ятки історії та архітектури, Я. Морачевський запропонував першочергово зробити кошторис на покриття втраченої частини даху церкви, встановлення щитів на вікна, де відсутні рами і скло, устрій підпорок для конструктивних частин з тріщинами, що загрожують падінню будівлі. Ремонт мала б зробити релігійна громада, якій би Путивльський райвиконком передав церкву у користування. Інша пропозиція Морачевського стосувалася оплати праці завідувача Путивльського музею і переведення закладу в приміщення Молченського монастиря. Завдяки цьому будівлі мали б постійного доглядача і таким чином підтримувалися.

Небажання округового і районного керівництва займатися проблемами збереження історико-культурної спадщини призвело до втрати більшої частини монастирського комплексу, але клопотання Я.М. Морачевського є достовірним документальним джерелом, яке може бути використане дослідниками в об'єктивному вивченні історії та архітектури даної пам'ятки.

Сторінками минулого

СТВОРИТИ СТУДЕНТАМ КУЛЬТУРНО-ПОБУТОВІ УМОВИ

Учебний рік триває вже другий місяць. Проте, до цього часу для студентів не створено культурно-побутових умов. За фактами ходити далеко не треба. Ось гуртожиток педінституту № 5 на площі ім. Красіна. У гуртожитку зовсім неприваблива картина. Шибки в вікнах вибиті, столи позбавлені з дошок. Тумбочок нема, вся брудна білизна лежить під ліжками, а то й під головами. Дверні замки у більшості кімнат не справні. Підлогу миють раз на тиждень, і то не миють, а витирають мокрою ганчіркою. У кімнаті № 3 матраци не набиті, у дверях нема крючка. На ніч студенти зачиняють двері палкою. Поруч кімнати № 3, де живе студент Атирок, відпочивають на ліжках обутими. Простирадла забруднені, пральні нема. Не створено в кімнатах і культурних умов. Занавісок на вікнах нема. Нема квітів, гардеробів, скатертин для столів, графинів для води. Нема в гуртожитку перевареної води. Ще гірше на студентському подвір'ї. Тут повно бруду, покидьків. Для студентів цього гуртожитку не обладнано як слід вбиральні. Вбиральня забруднена, з одною ручкою, без поділу на чоловічу та жіночу половини. Дирекція педінституту байдужа до цього всього, вона тільки ходить дивитися і констатує ці неподобиства, а практичних заходів до ліквідації не вживає. Директор педінституту Гаркуша тільки пише накази. Він навіть не може забрати давно зроблених БУПром тумбочок, бо баче там нема ще кілець. Не в спроможності дирекція купити і замазки, щоб застеклити вікна. Так, студенту Недбаєвському довелося за свої гроші купити замазку й застеклити вікна.

Тут же в гуртожитку живуть і голова профкому Циганок, і комендант гур-

тожитку Ракитин. Але вони бездіяльні, абсолютно нічого не роблять, щоб навести культурно-побутові порядки. У санктисі, що її тримає Ракитин, записано декілька зауважень лікаря. Та цих зауважень ще й досі не виконано, незважаючи на те, що термін виконання вже давно минув.

Звернемось тепер до їдальні. Тут в приміщенні нібито все гаразд, проте вішалок для одягу та головних уборів не влаштовано. Ложок ніколи не миють. Зовсім нікудишня якість страви. За нормою студент щодня повинен отримувати кіло картоплі і капусти та жирів 50 гр. Але цього вони не одержують. В їдальні роблять ще й так: коли не вистачає супу, то казан доливають неперевареною водою. Боротьба за чистоту гуртожитків, за їх культурний вигляд, за якість харчування відсутня. Чистка пройшла і заспокоїлись. Не турбується про культурно-побутові умови і секретар комсомольської організації Грищенко. Він собі влаштувався на приватній квартирі, ходить до їдальні. Смажить яєчно, а про загальні культурно-побутові умови студентів не дбає.

Газета «Колективіст Глухівщини»
20.10.1934 р. № 214

ЩЕ РАЗ ПРО КУЛЬТПОБУТ СТУДЕНТІВ

Дія відбувається в педінституті. Дійові особи: секретар комсомольського колективу Грищенко, голова профкому Циганок та бригада райгазети «Колективіст Глухівщини». Розповідають, що згодні з критикою на адресу педінституту про побутові умови, але вони невинні і не можуть все забезпечити так, як треба.

Минуло вже 8 днів, як надруковано про педінститут в райгазеті,

але зрушень не сталося, все по-старому, без змін. В гуртожитках і надалі виявляється жахлива картина. Відсутнє елементарне дбання про потреби студентів за культурне дозвілля. Ось гуртожиток № 8. Як зовні, так і в середині нема порядку. Бракує вішалок, тумбочок. Вікна забруднені, між рамами і лутками великі щілини наскрізь світяться. У студента Коваленка Сергія лежить під головою брудна білизна, бо більш нема куди покласти. Простирадла вже не милися більше місяця. У кімнаті № 3 темно, три ліжка, на яких сплять чотири студенти. Не вистачає табуреток. У гуртожитку № 9 теж не все гаразд. Навколо вбиральні бруд, в кімнатах нікудишне освітлення. Всі ці неподобиства проходять на ділі мимо дирекції, патерганізації інституту. Комісії за комісіями ходять по гуртожитках і все це затоплюють у зливах нескінченних балачок.

Бригада К.Г. Могун, Тищенко.

БОРОТИСЬ ЗА КРАЩУ КІМНАТУ

Перевірка гуртожитків медучилища по вул. Розі Люксембург та вул. Карла Маркса показала, що вони в прекрасному стані. Чисті, вимиті, прибрані. Підлога чиста, майстерно заслані ліжка. Від портретів та фотографій на стінах рябять в очах. Є карикатурна газета про те, як хто поводитьсь в гуртожитках. Директор Горох багато приділяє уваги впорядкуванню гуртожитку.

Газета «Колективіст Глухівщини»
29.10.1934 р. № 222

Подано мовою оригіналу

Підготувала до друку
Ірина Мошик

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»
Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.
Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net
Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника
Верстка Віктора ІСАЄВА
Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»
м.Шостка, вул. К.Маркса, 69
Підписано до друку 25.02.2015 р.
Тираж — 500 примірників. Замовлення № ???.
Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА
Юрій КОВАЛЕНКО
Ірина МОШИК
Олександр МІРОШНИЧЕНКО
Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО